

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส เพื่อศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส และเพื่อเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ เป็นครูผู้สอนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส จำนวน 531 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่ 1 จำนวน 190 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส กลุ่มตัวอย่างที่ 2 จำนวน 341 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาและเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส เป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และพัฒนาเครื่องมือให้มีความเหมาะสมกับการศึกษาในครั้งนี้ โดยแบบสอบถามมีข้อความเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามแบบสอบถามมีจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ แบบสอบถามสำหรับวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ และแบบสอบถามสำหรับศึกษาและเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส โดยแบบสอบถามแต่ละฉบับ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และ ตอนที่ 2 ประเมินสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลของแบบสอบถามจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาและเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส สรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.1.1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

องค์ประกอบหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงสำรวจ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 190 คน ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ 23 ตัวแปร ได้แก่

ก. องค์ประกอบที่ 1 หลักอัครลาภ (หลักคุณธรรม) ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกต 11 ตัวแปร มีน้ำหนักองค์ประกอบ อยู่ระหว่าง .797-.613

ข. องค์ประกอบที่ 2 หลักอิบาดะฮ์ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) ประกอบด้วยตัวแปรสังเกต 6 ตัวแปร มีน้ำหนักองค์ประกอบ อยู่ระหว่าง .825-.632

ค. องค์ประกอบที่ 3 หลักซุรอ (หลักการมีส่วนร่วม) ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 6 ตัวแปร มีน้ำหนักองค์ประกอบ อยู่ระหว่าง .879-.613

5.1.2 ผลการศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

5.1.2.1 ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 341 คน จำแนกตามขนาดของโรงเรียน ขนาดเล็ก จำนวน 57 โรงเรียน ขนาดกลาง จำนวน 82 โรงเรียน และขนาดใหญ่ 202 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 16.7 , 24.0 และ 59.2 ตามลำดับ เมื่อจำแนกตามอายุ ส่วนมากเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า 31 ปี มีจำนวน 138 คน คิดเป็นร้อยละ 40.5 รองลงมา คือ อายุ 31 – 40 ปี มีจำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 38.1 และ อายุ 41 – 50 ปี มีจำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 17.0 และส่วนน้อยที่สุดคือ อายุมากกว่า 50 ปี มีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 4.4 เมื่อจำแนกตามวุฒิการศึกษา ส่วนมากเป็นปริญญาตรี มีจำนวน 280 คน รองลงมา คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี มีจำนวน 48 คน และส่วนน้อยที่สุด คือ สูงกว่าปริญญาตรี มีจำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 82.1, 14.1 และ 3.8 ตามลำดับ เมื่อจำแนกตามประสบการณ์การทำงาน ส่วนมากจะมีประสบการณ์น้อยกว่า 11 ปี มีจำนวน 204 คน รองลงมา คือ 11 – 20 ปี มีจำนวน 102 คน และน้อยที่สุด คือ มากกว่า 20 ปี มีจำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 59.8, 29.9 และ 10.3 ตามลำดับ

5.1.2.2 ผลการวิเคราะห์สภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส สรุปได้ดังนี้

ก. ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อวิเคราะห์เป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักอิบาตะห์ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) มากที่สุด ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .842) รองลงมาคือ หลักซุรอ (หลักการมีส่วนร่วม) ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .760) และ น้อยที่สุด คือ หลักอัคลาก (หลักคุณธรรม) ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = .858)

ข. ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักอัคลาก (หลักคุณธรรม) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีระดับการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักอัคลาก (หลักคุณธรรม) อยู่ในระดับมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดตามลำดับ คือ ผู้บริหารปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .928) ผู้บริหารปฏิบัติตนเป็นที่ไว้วางใจและน่าเชื่อถือ ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = .987) ผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 1.012) ผู้บริหารมีความรักความห่วงใยต่อผู้อื่น ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = .958) ผู้บริหารใช้วาจาสุภาพเหมาะสมและให้เกียรติผู้อื่น ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = .983) . ผู้บริหารมีความเมตตาและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = .958) ผู้บริหารรู้จักการให้อภัยต่อผู้อื่น ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = .926) ผู้บริหารรู้จักการขอภัยผู้อื่น ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 1.009) ผู้บริหารปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน ($\bar{X} = 3.74$, S.D. = 1.055) ผู้บริหารประเมินการปฏิบัติงานของผู้อื่นอย่างยุติธรรม ($\bar{X} = 3.74$, S.D. = 1.001) และ ผู้บริหารให้การตอบแทนแก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมและเหมาะสม ($\bar{X} = 3.70$, S.D. = 1.044)

ด้านหลักอิบาตะฮ์ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีระดับการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักอิบาตะฮ์ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) อยู่ในระดับมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดตามลำดับ คือ ผู้บริหารสั่งใช้ให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .941) ผู้บริหารมีเจตนารมณ์ในการทำงานเพื่ออัลลอฮ์ ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .987) ผู้บริหารปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .939) ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .875) ผู้บริหารสั่งห้ามผู้อื่นให้ละเว้นจากคำสั่งห้ามของอัลลอฮ์ ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .875) และ ผู้บริหารละเว้นจากคำสั่งห้ามของอัลลอฮ์ ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = 1.117)

และด้านหลักชुरอ (หลักการมีส่วนร่วม) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อวิเคราะห์เป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีระดับการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักชुरอ (หลักการมีส่วนร่วม) อยู่ในระดับมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดตามลำดับ คือ ผู้บริหารมีการแต่งตั้งฝ่ายงานต่างๆ อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.14$, S.D. = .849) ผู้บริหารมีการตรวจสอบติดตามการปฏิบัติงานของผู้อื่น ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .891) ผู้บริหารมีการแต่งตั้งผู้ดำเนินงานด้านงบประมาณที่ชัดเจน ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = .941) ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้อื่นมีการปรึกษาหารือและการมีมติร่วมกัน ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = .912) ผู้บริหารมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ถึงความก้าวหน้าในการดำเนินงานตามภารกิจต่างๆ ให้ผู้อื่นทราบ ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = .926) และ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของหลักการปรึกษาหารือและหลักการฉันทามติ ($\bar{X} = 3.81$, S.D. = .963)

5.1.3 ผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

ผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส จำแนกตามอายุ วุฒิ การศึกษา และประสบการณ์การทำงาน พบว่า โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกตามขนาดของโรงเรียน พบว่า โดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนรายด้านแตกต่างกันด้านหลักอิบาตะฮุ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) ระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยที่การบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก มีการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักอิบาตะฮุ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) มากกว่า การบริหารโรงเรียนขนาดใหญ่

5.2 การอภิปรายผล

จากผลการวิจัย การบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.1 องค์ประกอบหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

ผลการวิจัย พบว่า องค์ประกอบของหลักการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้ หลักอัครลาก (หลักคุณธรรม) หลักอิบาตะฮุ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) และ หลักชुरอ (หลักการมีส่วนร่วม) ซึ่งยังคงมีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยได้ศึกษา คือ หลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามออกเป็น 7 ประการ ได้แก่

- 1) หลักอิบาตะฮุ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) 2) หลักอัคลาท (หลักคุณธรรม)
- 3) หลักอะมานะฮุ (หลักหน้าที่ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ) 4) หลักมุฮาสะบะฮุ (หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้) 5) หลักอิกลาศ (หลักความบริสุทธิ์ใจ) 6) หลักซุรอและอิจญ์มะอ (หลักการปรึกษาหารือและหลักการฉันทามติ) 7) หลักอะดาละฮุ (หลักความยุติธรรม)

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบที่ 1 สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการที่ดีที่เป็นไปตามสมมติฐาน ด้านหลักอัคลาท อะมานะฮุ มุฮาสะบะฮุ และอะดาละฮ์ ซึ่งเป็นหลักการของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น กล่าวคือ ผู้บริหารมีความรักความห่วงใยต่อผู้อื่น ผู้บริหารมีความเมตตาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ผู้บริหารรู้จักการให้อภัยต่อผู้อื่น ผู้บริหารรู้จักการขอภัยผู้อื่น ผู้บริหารใช้วาจาสุภาพเหมาะสมและให้เกียรติผู้อื่น ผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ผู้บริหารปฏิบัติตนเป็นที่ไว้วางใจและน่าเชื่อถือ ผู้บริหารปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน ผู้บริหารประเมินการปฏิบัติงานของผู้อื่นอย่างยุติธรรม ผู้บริหารให้การตอบแทนแก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมและเหมาะสม องค์ประกอบที่ 2 มีความสอดคล้องกับสมมติฐานด้านหลักอิบาตะฮุ กล่าวคือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ผู้บริหารปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ผู้บริหารละเว้นจากคำสั่งห้ามของอัลลอฮ์ ผู้บริหารสั่งใช้ให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ผู้บริหารสั่งห้ามผู้อื่นให้ละเว้นจากคำสั่งห้ามของอัลลอฮ์ ผู้บริหารมีเจตนารมณ์ในการทำงานเพื่ออัลลอฮ์ และ องค์ประกอบที่ 3 มีความสอดคล้องกับสมมติฐานด้านหลักอิกลาศ และซุรอ กล่าวคือ ผู้บริหารมีการแต่งตั้งฝ่ายงานต่าง ๆ อย่างชัดเจน ผู้บริหารมีการตรวจสอบติดตามการปฏิบัติงานของผู้อื่น ผู้บริหารมีการแต่งตั้งผู้ดำเนินงานด้านงบประมาณที่ชัดเจน ผู้บริหารมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ถึงความก้าวหน้าในการดำเนินงานตามภารกิจต่าง ๆ ให้ผู้อื่นทราบ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของหลักการปรึกษาหารือและหลักการฉันทามติ ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้อื่นมีการปรึกษาหารือและการมีมติร่วมกัน

การนำเสนอผลเป็นรายองค์ประกอบ สามารถอภิปรายได้ดังนี้

5.2.1.1 องค์ประกอบด้านหลักอัคลาท (หลักคุณธรรม)

ผลการวิจัยพบว่า หลักอัคลาทหรือหลักคุณธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการบริหารจัดการที่ในอิสลาม ในการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลาม ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งประกอบด้วยตัวชี้วัด 11 ตัวชี้วัด ได้แก่ ผู้บริหารมีความเมตตาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ผู้บริหารรู้จักการขอภัยผู้อื่น ผู้บริหารรู้จักการให้อภัยต่อผู้อื่น ผู้บริหารปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน ผู้บริหารประเมินการปฏิบัติงานของผู้อื่นอย่างยุติธรรม ผู้บริหารมีความรักความห่วงใยต่อผู้อื่น ผู้บริหารใช้วาจาสุภาพเหมาะสมและให้เกียรติผู้อื่น ผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ผู้บริหารให้การตอบแทนแก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมและเหมาะสม และ ผู้บริหารปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด และ ผู้บริหารปฏิบัติตนเป็นที่ไว้วางใจและน่าเชื่อถือ ตัวชี้วัดเหล่านี้สอดคล้องกับ

คุณลักษณะด้านอัคลากของท่านนะบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้ถูกกล่าวถึงมากมายทั้งในอัลกุรอานและอัลหะดีษ อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงกล่าวยืนยันชัดแจ้งถึงการมีอัคลากที่ดีของท่านนะบีมุฮัมมัด ﷺ ไว้ว่า

﴿وَأَنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

ความว่า “และแท้จริงเจ้านั้นอยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่”

(อัลเกาะลัม 68 : 4)

จากอายะฮ์ข้างต้น อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงยืนยันว่าท่านนะบีมุฮัมมัด ﷺ อยู่ในจรรยา มารยาทที่ยิ่งใหญ่ เป็นแบบอย่างอันดีงามแก่มวลมุสลิมินและบุคคลทั่วไป (สมาคมนักเรียนเก่า อาหรับ ประเทศไทย, 2542 : 1540)

นอกจากคุณลักษณะด้านอัคลากของท่านนะบีจะถูกยืนยันชัดแจ้งในอัลกุรอานแล้ว หลายบทหะดีษที่กล่าวถึงการมีอัคลากที่ดีของท่านก็มีปรากฏให้เห็นมากมายเช่นกัน ดังปรากฏจากอับดุลลอฮฺ บิน อัมร์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ที่ได้กล่าวว่า

((لَمْ يَكُنْ النَّبِيُّ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا، وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

<< إِنَّ مِنْ أَخْيَرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ خُلُقًا >>))¹

ความว่า “ท่านนะบีไม่เคยเป็นคนหยาบช้ำและไม่เคยเป็นคนที่พูดจาหยาบคายน และท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า “แท้จริง ผู้ที่ดีที่สุดในหมู่สุเจ้า คือ ผู้ที่มีอุปนิสัยดีที่สุด”

จากหะดีษดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า การพูดจาที่สุภาพเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของการมีอัคลากที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบด้านอัคลากในการที่ผู้บริหารควรใช้วาจาสุภาพเหมาะสม และให้เกียรติผู้อื่น การมีเมตตาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นและการอภัยก็เช่นกัน ดังหะดีษที่ได้ถูกกล่าวไว้ว่า

((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ،

وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جَنَابِلُ، وَكَانَ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ

فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ، فَلَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ))²

¹ บันทึกลงโดยอัล-บุคอรีฮ์ หมายเลข 3559 และมุสลิม หมายเลข 2321

² บันทึกลงโดยอัล-บุคอรีฮ์ หมายเลข 6 และมุสลิม หมายเลข 2308

ความว่า “แท้จริง ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ เป็นคนที่เอื้อเฟื้อมากที่สุด และท่านจะเอื้อเฟื้อมากยิ่งขึ้นไปอีกในช่วงที่มลาอิกะฮฺญิบรีลมาพบท่านในเดือนเราะมะฎอน โดยเขาจะมาพบท่านในทุกค่ำคืนของเดือนเราะมะฎอน แล้วญิบรีลก็จะศึกษาบททวนอัลกุรอานกับท่าน และแท้จริงท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ นั้นเป็นคนที่เอื้อเฟื้อความดี(ใจบุญอย่างกว้างขวาง)มากมายยิ่งกว่าลมที่หอบพัดเสียอีก”

จากอัลกุรอานและหะดีษที่ได้กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะด้านอัคลากที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญ โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นผู้นำที่ทำหน้าที่บริหารและจัดการกิจการทั้งหลาย เพราะหลักการด้านอัคลากหรือคุณธรรมไม่ใช่หลักการด้านการปฏิบัติ แต่เป็นหลักการที่ต้องให้เกิดขึ้นเป็นอัตลักษณ์แก่ตัวบุคคล เช่น ความกล้าหาญ ความเป็นธรรม ความเอื้ออาทร ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม เป็นต้น (Al-Hasan Al-Aidaros และคณะ, 2556)

ดังนั้น จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ การค้นพบองค์ประกอบด้านอัคลากหรือด้านคุณธรรม พร้อมด้วยตัวชี้วัดทั้ง 11 ตัวชี้วัด จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมด

5.2.1.2 องค์ประกอบด้านหลักอิบาดะฮฺ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ)

ผลการวิจัยพบว่า หลักอิบาดะฮฺหรือหลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ เป็นองค์ประกอบที่มีค่ามากที่สุดในการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งประกอบประกอบด้วยตัวชี้วัด 6 ตัวชี้วัด ได้แก่ ผู้บริหารสั่งห้ามผู้อื่นให้ละเว้นจากคำสั่งห้ามของอัลลอฮฺ ผู้บริหารสั่งใช้ให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮฺ ผู้บริหารละเว้นจากคำสั่งห้ามของอัลลอฮฺ ผู้บริหารมีเจตนารมณ์ในการทำงานเพื่ออัลลอฮฺ ผู้บริหารปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮฺ และ ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด เนื่องจากองค์ประกอบด้านอิบาดะฮฺเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับศรัทธา การจงรักภักดี การเชื่อฟัง การปฏิบัติตามคำสั่งใช้และการละเว้นจากคำสั่งห้าม การสั่งใช้ผู้อื่นในความดีและการสั่งห้ามผู้อื่นในเรื่องของความชั่ว และการมีความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮฺ ﷻ จึงทำให้องค์ประกอบด้านอิบาดะฮฺนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด

ผู้บริหารจะต้องบริหารโรงเรียนโดยตระหนักถึงหลักการข้อนี้เป็นที่ตั้ง ไม่ว่าจะตัวชี้วัดข้อใดข้อหนึ่งจะมีค่ามากน้อยตามลำดับอย่างไร แต่ทุกตัวชี้วัดย่อมมีความสำคัญและจำเป็น เพราะการบริหารตามหลักการข้อนี้ไม่สามารถขาดตัวชี้วัดใดตัวชี้วัดหนึ่งได้ เนื่องจาก ถ้าขาดตัวชี้วัดใดตัวชี้วัดหนึ่ง การงานบริหารจัดการก็จะไม่สมบูรณ์ อิบนุตุยมียะฮฺ (2049) ถูกอ้างถึงในบทความวิจัย เรื่อง The Application of Ibadah (Worship) in Counseling: Its Importance and Implications to Muslim Clients (Salasiah Hanin Hamjah and Noor Shakirah Mat Akhir, 2558) ซึ่งเขาได้ให้ความเห็นว่า อิบาดะฮ์คือสิ่งที่ได้รับการอนุมัติจากอัลลอฮฺ และนำพา

ความโปรดปรานของพระองค์ด้วยคำพูดและการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการถือศีลอด การบริจาคทาน การมีความรับผิดชอบ การทำดีต่อบิดามารดา การรักษาสัมพันธ์กับผู้อื่น การเชิญชวนสู่ความดี การสั่งห้ามกระทำความชั่ว การญิฮาด การขอพร และการรำลึกถึง นอกจากนี้ Salasih Hanin Hamjah และ Noor Shakirah Mat Akhir ยังได้จำกัดความหลักการอิบาดะฮ์ในบทความของบทความวิจัยดังกล่าวว่า หลักการอิบาดะฮ์เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญในคำสอนของศาสนาอิสลามนอกเหนือจากหลักความศรัทธาและหลักคุณธรรม ความสำคัญของหลักการอิบาดะฮ์ถูกกำหนดโดยวัตถุประสงค์ให้มนุษย์มีความยอมจำนน

เห็นได้ว่า หลักการอิบาดะฮ์นั้น ประกอบด้วยหลักสำคัญว่าด้วยการศรัทธา การยอมจำนน จงรักภักดี การทำดี การสั่งห้ามทำชั่ว การบริสุทธิ์ใจ ดังนั้น จากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านอิบาดะฮ์หรือด้านการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ที่ประกอบด้วยตัวชี้วัด 6 ตัวชี้วัด จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมด

5.2.1.3 องค์ประกอบด้านหลักซุรอ (หลักการมีส่วนร่วม)

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบด้านหลักซุรอหรือหลักการมีส่วนร่วม เป็นองค์ประกอบที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยตัวชี้วัด 6 ตัวชี้วัด คือ ผู้บริหารมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ถึงความก้าวหน้าในการดำเนินงานตามภารกิจต่างๆให้ผู้อื่นทราบ ผู้บริหารมีการตรวจสอบติดตามการปฏิบัติงานของผู้อื่น ผู้บริหารมีการแต่งตั้งผู้ดำเนินงานด้านงบประมาณที่ชัดเจน ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้อื่นมีการปรึกษาหารือและการมีมติร่วมกัน ผู้บริหารมีการแต่งตั้งฝ่ายงานต่างๆอย่างชัดเจน และ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของหลักการปรึกษาหารือและหลักการฉันทามติ หลักการนี้เป็นหลักการสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้การบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่แตกแยก ไม่ขัดแย้ง และมีความคิดเห็นพ้องต้องกัน ซึ่งตัวชี้วัดที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้นี้ แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ผู้บริหารนอกจากจะมีคุณลักษณะด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องของการมีคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ยังต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยการปรึกษาหารือ การแต่งตั้งมอบหมาย การตรวจสอบติดตาม การรายงานผลให้ทราบโดยทั่วกัน การส่งเสริมในการออกความคิดเห็นร่วมกัน

การยึดมั่นในหลักการซุรอโดยการเห็นด้วยกับเสียงข้างมากเป็นการปกป้องสิทธิมนุษยชาติและการส่งเสริมในเรื่องของการทำตามกฎกติกาอันเป็นหลักการที่ได้รับความนิยมมาก Syarif (2009)

ศาสนาอิสลาม คือศาสนาที่ยึดเอาแนวการซุรอ (การขอคำแนะนำและปรึกษาร่วมกัน) ในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับด้านศาสนาและทางโลก ในเรื่องกิจการภายในและกิจการภายนอก อัลลอฮ์ตรัสในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾

ความว่า “และบรรดาผู้ต่อบรรีบต่อพระเจ้าของพวกเขา และดำรงละหมาด และพวกเขามีการศึกษาหรือในกิจการของพวกเขา และพวกเขาบริจาคสิ่งที่เราได้ให้เป็นเครื่องปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา”

(อ้อซ-ซุรอ 42 : 38)

ระบบซุรอ เป็นระบบหนึ่งที่น่าไปสู่ความถูกต้องและผลประโยชน์ที่ดีที่สุด บรรดามุสลิมในสมัยต้นของอิสลาม ได้ยึดปฏิบัติกับหลักการซุรอนี้กับเรื่องศาสนาและดูญา (ทางโลก) ของพวกเขา จนทำให้สภาพของพวกเขารุ่งโรจน์และไปด้วยดี เมื่อไหร่ที่พวกเขาเฉออกจากหลักการนี้พวกเขาเลยต้องเผชิญกับความต่ำต้อยในเรื่องศาสนาและทางโลกของพวกเขา อับดุลเราะห์มาน อ้อซซีหะฮฺ (2553)

ระบบซุรอ คือสิ่งจำเป็นพื้นฐานหลักในบัญญัติแห่งอิสลาม ด้วยเหตุนี้ ท่านศาสนทูตแห่งศาสนาอิสลาม จึงได้สั่งให้ปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวนี้อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม อัลลอฮฺตรัสในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

﴿فِيمَا رَحِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮฺนั่นเอง เจ้า(มุหัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติหยาบช้า และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่นนอนพวกเขาก็ยอมแยกตัวออกไปจากกรอบ ๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขออภัยให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย”

(อาละอิมรอน 3 : 159)

จากการอภิปรายหลักการซุรอ นั้น เห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของอับดุลสุโก ดินอะ (2551) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามกระบวนการซุรอ กรณีศึกษา หลักการศาสนาอิสลามกับกระบวนการซุรอ ชุมชนบ้านตาแปด ตำบลปากบาง อำเภอยะหา จังหวัดสงขลา อ.เทพา จ. สงขลา และบ้านตะโล๊ะ ตำบลตะโล๊ะ อำเภอยะหา จังหวัดปัตตานี ซึ่งพบว่า ศาสนบัญญัติสนับสนุนกระบวนการซุรอ ระบบซุรอในอิสลามมีหลักการที่ชัดเจนและสามารถปรับปรนได้กับทุกสถานการณ์ และกระบวนการซุรอแบบอิสลามมีความแตกต่างกับการประชุมที่มีการปรึกษาหารือตามกระบวนการประชาธิปไตย

5.2.2 ผลการวิเคราะห์สภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

การบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ทั้งด้านหลักอัครลาภ หลักอภิปาตะฮู และหลักชุรอ โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เนื่องจากองค์ประกอบที่ได้มาจากวิเคราะห์องค์ประกอบ มีความสอดคล้องภายในอยู่ในระดับดีมาก ซึ่งทำให้ผลของสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีสภาพการบริหารจัดการที่ดีมาก อาจเป็นเพราะการกำหนดแนวทางปฏิบัติเหมือนกัน ในประเทศไทยด้วยกับบริบทที่ใกล้เคียงกับจังหวัดนราธิวาส ยังไม่มีปรากฏการศึกษาสภาพการบริหารตามหลักการบริหารจัดการที่ดี จึงไม่สามารถอภิปรายให้เห็นถึงความแตกต่างหรือไม่อย่างใด ซอหมาด ไบหมาดบันจอ (2554) ได้วิเคราะห์สภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดสตูล ถือเป็นการศึกษาวิจัยที่ใกล้เคียงกับงานวิจัยครั้งนี้ที่สุด ซึ่งผลที่ได้คือ สภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดสตูลอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากองค์ประกอบ ตัวชี้วัด และกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยมีความแตกต่างกัน การศึกษาสภาพการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดสตูล ใช้ข้อคำถามที่กล่าวถึงความหมายทั่วไป แต่การวิเคราะห์สภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีตัวชี้วัดที่กล่าวถึงเฉพาะและเกี่ยวข้องกับความเป็นมุสลิม จึงทำให้ผลที่ออกมามีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในทางกลับกัน เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่อง สมรรถนะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สุจิตรา ยีห้วงเจริญ , 2554) และ คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อาเรฟ หะยีหามะ , 2554) ผลการวิเคราะห์สภาพการบริหารของผู้บริหารมีความสอดคล้องกัน คืออยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสอดคล้องของตัวแปร ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด กลุ่มตัวอย่าง และบริบท จึงทำให้ผลออกมาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

5.2.3 ผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

จากผลการวิจัย พบว่า การเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส จำแนกตามอายุ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน พบว่า โดยรวมและรายด้าน

ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ช่วงห่างระหว่างอายุและประสบการณ์การทำงาน หรือความแตกต่างระหว่างวุฒิการศึกษา ไม่ใช่ตัวแปรสำคัญของการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลาม ผู้บริหารมีแนวปฏิบัติของการบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้ผลของการเปรียบเทียบไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อมีการเปรียบเทียบตามขนาดของโรงเรียนแล้ว กลับพบว่า โดยรวมไม่แตกต่างกันก็จริง แต่ในส่วนรายด้านนั้นแตกต่างกันในด้านของหลักอิบาดะฮ์หรือหลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งก็แตกต่างระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยที่การบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก มีการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักอิบาดะฮ์หรือหลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ มีมากกว่าการบริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยด้านบริบทของโรงเรียนที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นขนาด จำนวน หรือปริมาณ อีกทั้งยังมีปัจจัยด้านการบริหารฝ่ายต่างๆ ที่โรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่อยอมเป็นไปไม่เหมือนกัน ทำให้การบริหารงานด้านอิบาดะฮ์ทั้งสองมีความเข้มข้นต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Vaziri Fard (2015) ได้นำเสนอไว้ในบทความวิชาการเรื่อง The Study about Responsibilities of Islamic Dominion for Enjoining the Good and Forbidding the Evil ว่า การสั่งใช้ในสิ่งที่ดีและห้ามปรามในสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ภาวะการสั่งใช้และห้ามปรามในสังคมลดน้อยลง เพราะถึงแม้ว่าภารกิจนี้เป็นสิ่งที่สำคัญแค่ไหน ก็ยังมีผู้คนที่หลงลืมที่จะปฏิบัติภารกิจนี้ การละเลยไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นในวันนี้เท่านั้น หากแต่มุสลิมละเลยภารกิจนี้มานานแล้ว ฉะนั้นวันนี้มุสลิมควรตระหนักถึงสิ่งนี้ ไม่ใช่แค่เพียงคนใดคนหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นมุสลิมทุกคน เพื่อที่จะทำให้ผู้คนในสังคมมุสลิมมีแต่การทำความดี และห่างไกลจากการทำความชั่ว

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า องค์ประกอบของหลักการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้ หลักอัครลาก (หลักคุณธรรม) หลักอิบาดะฮ์ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) และ หลักชูรอ (หลักการมีส่วนร่วม) และจากผลการเปรียบเทียบการบริหาร สามารถนำไปใช้ได้ดังนี้

5.3.1.1 จากผลการศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ด้านหลักอัครลาก (หลักคุณธรรม) พบว่า ข้อที่ผู้บริหารมีระดับการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลาม น้อยที่สุดคือ ผู้บริหารให้การตอบแทนแก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมและเหมาะสม ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ควรตระหนักถึงการตอบแทนแก่

ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมและเหมาะสม มีความเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้ใดผู้หนึ่งมากกว่าผู้ใดผู้หนึ่ง

5.3.1.2 จากผลการศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ด้านหลักอิบาตะสุ (หลักการจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ) พบว่า ข้อที่ผู้บริหารมีระดับการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลาม น้อยที่สุดคือ ผู้บริหารละเว้นจากคำสั่งห้ามของอัลลอฮ์ ดังนั้น ผู้บริหารคำนึงถึงการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ไม่ใช่เฉพาะการปฏิบัติตนตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ แต่ยังคงต้องไม่ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นคำสั่งห้ามของพระองค์ด้วย

5.3.1.3 จากผลการศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส ด้านหลักซุรอ (หลักการมีส่วนร่วม) พบว่า ข้อที่ผู้บริหารมีระดับการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลาม น้อยที่สุดคือ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของหลักการปรึกษาหารือและหลักการฉันทามติ ดังนั้นผู้บริหารควรคำนึงถึงความสำคัญของการประชุมปรึกษาหารือในการดำเนินงานของโรงเรียน ให้มีความสำคัญกับการเห็นชอบร่วมกันบนพื้นฐานของความถูกต้อง เพื่อให้โรงเรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ด้วยดี

5.3.1.4 จากผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส จำแนกตามอายุ ประสบการณ์การทำงาน และวุฒิการศึกษา ซึ่งพบว่า โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน แต่ในส่วนรายด้านนั้นแตกต่างกันในด้านของหลักอิบาตะสุหรือหลักการจงรักภักดี ต่ออัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งแตกต่างระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยที่การบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก มีการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามด้านหลักอิบาตะสุหรือหลักการจงรักภักดี ต่ออัลลอฮ์ ﷻ มีมากกว่าการบริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ นั้น ผู้บริหารโรงเรียนควรนำผลที่เกิดความแตกต่างครั้งนี้ ตระหนักถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่าง เพราะตามหลักอิบาตะสุแล้ว ไม่ว่าจะเป็โรงเรียนขนาดใดก็ตาม ควรจะมีผลที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน อันเนื่องจากหลักการข้อนี้เป็นหลักการที่สำคัญที่สุด

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรมีการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบของหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหลายครั้ง เพื่อหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

5.3.2.2 ควรมีการศึกษาคำประกอบของหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามในด้านอื่น ๆ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลายและถูกต้องเชิงอิสลามในการบริหารจัดการที่ดี

5.3.2.3 ควรมีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลาม ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อให้ทราบว่าองค์ประกอบที่เหมือนกันหรือไม่

5.3.2.4 ควรมีการศึกษาต่อเพิ่มเติม โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามกับตัวชี้วัด และระหว่างองค์ประกอบด้วยกันว่าเป็นอย่างไร

5.3.2.5 ควรนำองค์ประกอบที่ได้ไปใช้เป็นตัวแปรปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในโอกาสต่อไป